

BO'LAJAK INGLIZ TILI O'QITUVCHILARIDA PLURIMADANIY KOMPETENSIYANI RIVOJLANTIRISHNING ZAMONAVIY NAZARIY ASOSLARI

Ortiqova Ruxsora Ziyod qizi,

O'zbekiston Respublikasi Harbiy xavfsizlik va Mudofaa Universitetining

Harbiy aviatsiya instituti Axborot-resurs bo'limi xodimi,

Qurolli kuchlar xizmatchisi. Tel: 50 573 63 65

Annotatsiya. Mazkur tezisda bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarida plurimadaniy kompetensiyani rivojlantirishning zamonaviy nazariy asoslari tahlil qilinadi. Global ta'lim makonida til o'qituvchisining nafaqat lingvistik, balki ko'p madaniyatli muhitda samarali faoliyat yurita olishi, madaniyatlararo muloqotni tashkil etishi va o'quvchilarda tolerantlikni shakllantirishi muhim kompetensiyalardan biri sifatida qaraladi. Shuningdek, CEFR, plurilingual va pluricultural yondashuvlar hamda kommunikativ kompetensiya nazariyasining ushbu jarayondagi o'rni yoritiladi.

Kalit so'zlar: plurimadaniy kompetensiya, plurilingualizm, madaniyatlararo kommunikatsiya, CEFR, kompetensiyaviy yondashuv, kasbiy tayyorgarlik.

Abstract. This thesis examines the contemporary theoretical foundations for developing pluricultural competence in pre-service English language teachers. In the context of global education, an English language teacher is expected not only to possess linguistic proficiency but also to function effectively in multicultural environments, facilitate intercultural communication, and foster tolerance among learners. The study also highlights the role of the **Common European Framework of Reference for Languages (CEFR)**, plurilingual and pluricultural approaches, and the theory of communicative competence in the development of this professional competence.

Keywords: pluricultural competence, plurilingualism, intercultural communication, Common European Framework of Reference for Languages (CEFR), competency-based approach, professional training.

Аннотация. В данной статье рассматриваются современные теоретические основы формирования плюрикультурной компетентности у будущих учителей английского языка. В условиях глобального образовательного пространства учитель иностранного

языка должен обладать не только высоким уровнем лингвистической подготовки, но и способностью эффективно функционировать в поликультурной среде, организовывать межкультурное взаимодействие и формировать у обучающихся толерантное отношение к представителям различных культур. Особое внимание уделяется роли **Общеввропейских компетенций владения иностранным языком (CEFR)**, плюрилингвального и плюрикультурного подходов, а также теории коммуникативной компетенции в развитии данной профессиональной компетентности.

Ключевые слова: плюрикультурная компетентность, плюрилингвизм, межкультурная коммуникация, Общеввропейские компетенции владения иностранным языком (CEFR), будущий учитель английского языка, компетентностный подход, профессиональная подготовка.

So‘nggi yillarda ta’limning internatsionallashuvi, akademik mobillikning kengayishi hamda raqamli kommunikatsiya vositalarining jadal rivojlanishi xorijiy tillarni o‘qitish mazmuniga yangicha yondashuvlarni olib kirdi. Zamonaviy jamiyatda ingliz tili xalqaro muloqot vositasi sifatida turli madaniyat vakillari o‘rtasidagi hamkorlikni ta’minlayotgani sababli, bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilarini tayyorlash jarayonida faqat lingvistik bilim va ko‘nikmalarni shakllantirish yetarli emas. Kelajakdagi pedagog turli madaniy qadriyatlar, kommunikativ me’yorlar va ijtimoiy xulq-atvor xususiyatlarini anglay olishi, ularni ta’lim jarayoniga integratsiya qilishi hamda o‘quvchilarda madaniyatlararo muloqot kompetensiyasini rivojlantira olishi zarur.

Ilmiy adabiyotlarda "plurimadaniy kompetensiya" tushunchasi ko‘p madaniyatli muhitda samarali faoliyat yuritish imkonini beruvchi bilim, ko‘nikma, qadriyat va shaxsiy sifatlar majmui sifatida talqin qilinadi. Ushbu kompetensiya shaxsning bir vaqtning o‘zida bir nechta madaniy tajribalarni anglash, ularni qiyoslash, o‘z madaniy identifikatsiyasini saqlagan holda boshqa madaniyat vakillari bilan samarali muloqot o‘rnatish qobiliyatini ifodalaydi. Shu jihatdan plurimadaniy kompetensiya an’anaviy "madaniyatlararo kompetensiya" tushunchasidan kengroq mazmunga ega bo‘lib, unda shaxsning turli madaniy resurslardan kompleks foydalanish salohiyati asosiy o‘rin egallaydi.

Mazkur yondashuvning nazariy asoslari, avvalo, Yevropa Kengashi tomonidan ishlab chiqilgan **Common European Framework of Reference for Languages: Companion Volume (2020)** hujjatida o‘z ifodasini topgan. Ushbu hujjatda plurilingual va pluricultural kompetensiyalar alohida tavsiflanib, til o‘rganuvchi turli tillar va madaniyatlarga oid bilimlarini yagona kommunikativ resurs sifatida qo‘llashi mumkinligi ta’kidlanadi. CEFRga ko‘ra, tilni

o'rganish jarayoni alohida tillarni mustaqil egallash emas, balki shaxsning yaxlit kommunikativ repertuarini shakllantirish jarayonidir. Shu sababli zamonaviy xorijiy til ta'limida madaniyatlararo muloqot elementlarini barcha bosqichlarga integratsiya qilish muhim metodik talab hisoblanadi.

Bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarida plurimadaniy kompetensiyani rivojlantirishning metodologik asoslaridan biri M. Byram tomonidan ishlab chiqilgan **Intercultural Communicative Competence** modelidir. Olim mazkur kompetensiyani besh asosiy komponent orqali izohlaydi: munosabat (attitudes), bilim (knowledge), talqin va bog'lash ko'nikmalari (skills of interpreting and relating), kashf etish va o'zaro ta'sir ko'nikmalari (skills of discovery and interaction), hamda tanqidiy madaniy ong (critical cultural awareness). Mazkur modelga ko'ra, o'qituvchi faqat til vositalarini o'rgatuvchi mutaxassis emas, balki madaniyatlararo muloqot vositachisi sifatida ham faoliyat yuritishi lozim.

Shuningdek, D. Deardorff tomonidan taklif etilgan madaniyatlararo kompetensiya modeli plurimadaniy kompetensiyani rivojlantirishning muhim nazariy asoslaridan biri hisoblanadi. Ushbu modelda kompetensiya rivoji shaxsiy qadriyatlar va munosabatlardan boshlanib, madaniy bilimlar, kommunikativ ko'nikmalar, empatiya, moslashuvchanlik hamda samarali tashqi xulq-atvor orqali namoyon bo'lishi ta'kidlanadi. Tadqiqotchining fikricha, madaniyatlararo kompetensiya uzluksiz rivojlanadigan dinamik jarayon bo'lib, uni shakllantirish refleksiya va amaliy tajribani uyg'unlashtirishni talab qiladi.

Zamonaviy ta'lim paradigmasida xorijiy til o'qituvchisini tayyorlash jarayoni tobora ko'proq kompetensiyaga asoslangan modelga o'tmoqda. Bunda bo'lajak pedagogning kasbiy tayyorgarligi faqat til tizimini bilish bilan emas, balki turli madaniy muhitlarda samarali pedagogik faoliyat olib borish qobiliyati bilan ham belgilanadi. Shu sababli plurimadaniy kompetensiyani rivojlantirish masalasi xalqaro pedagogik tadqiqotlarda muhim ilmiy yo'nalishlardan biri sifatida qaralmoqda.

Zamonaviy pedagogik yondashuvlardan biri bo'lgan **kompetensiyaviy yondashuv** bo'lajak ingliz tili o'qituvchisining kasbiy faoliyatida zarur bo'lgan bilim, amaliy ko'nikma va shaxsiy sifatlarni yaxlit tizim sifatida shakllantirishga qaratilgan. Ushbu yondashuvga ko'ra, o'qituvchi nafaqat til materialini yetkazib beruvchi mutaxassis, balki turli madaniyatlar o'rtasida vositachilik qiluvchi shaxs sifatida namoyon bo'lishi kerak. Shu nuqtai nazardan, plurimadaniy kompetensiya pedagogning kommunikativ, ijtimoiy va refleksiv kompetensiyalarini birlashtiruvchi kompleks sifatida talqin qilinadi.

Kommunikativ-faoliyatli yondashuv ham mazkur kompetensiyani rivojlantirishda muhim metodologik asos hisoblanadi. Ushbu yondashuv ta'lim jarayonida real kommunikativ vaziyatlarni modellashtirish, madaniyatlararo muammoli topshiriqlardan foydalanish va talabalarni faol muloqot jarayoniga jalb qilishni nazarda tutadi. Masalan, turli madaniyat vakillari o'rtasidagi muloqot holatlarini tahlil qilish, xalqaro muammolar bo'yicha munozaralar tashkil etish hamda autentik kommunikativ vazifalarni bajarish talabalarning madaniy sezgirligini oshiradi.

Madaniyatlararo kompetensiya bo'yicha olib borilgan empirik tadqiqotlar ham ushbu jarayonning samarali usullarini aniqlashga yordam berdi. M. Byram tadqiqotlarida xorijiy til ta'limida madaniyatni faqat mamlakatshunoslik ma'lumotlari sifatida emas, balki kommunikativ faoliyatning ajralmas qismi sifatida o'rgatish zarurligi ta'kidlanadi. Uning fikricha, til o'rganuvchi boshqa madaniyat vakillarining qarashlarini tushunish, o'z madaniyatini ham tanqidiy baholash va madaniyatlararo vaziyatlarda samarali harakat qilish qobiliyatiga ega bo'lishi lozim.

D. Deardorff tomonidan ishlab chiqilgan madaniyatlararo kompetensiya modeli asosida olib borilgan tadqiqotlar esa ushbu kompetensiyaning shakllanishida uchta asosiy omil — munosabat, bilim va ko'nikmalar o'zaro bog'liqligini ko'rsatadi. Tadqiqotchi madaniyatlararo kompetensiya tayyor bilimlar yig'indisi emas, balki shaxsning doimiy rivojlanib boruvchi tajribasi ekanini ta'kidlaydi. Shu sababli bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlash jarayonida refleksiya, amaliy muloqot va madaniy tajriba almashinuvi muhim o'rin egallaydi.

A. Fantini tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda ham madaniyatlararo kompetensiyaning rivojlanishida til bilimi, madaniy bilim, munosabat va moslashuvchanlik asosiy komponentlar sifatida ko'rsatiladi. Fantini fikricha, xorijiy til o'qituvchisi uchun madaniyatlararo kompetensiya qo'shimcha ko'nikma emas, balki uning professional faoliyatining asosiy tarkibiy qismidir.

Xalqaro tashkilotlar tomonidan olib borilgan tadqiqotlar ham ushbu masalaning dolzarbligini tasdiqlaydi. **OECD** tomonidan ishlab chiqilgan XXI asr kompetensiyalari konsepsiyasida global kompetensiya zamonaviy insonning muhim sifatlaridan biri sifatida belgilangan. Mazkur konsepsiyada shaxsning global muammolarni tushunishi, turli madaniyat vakillari bilan samarali hamkorlik qilishi va madaniy farqlarni hurmat qilishi zarurligi qayd etiladi. Bu tamoyillar bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarining kasbiy tayyorgarligiga ham bevosita taalluqlidir.

UNESCO tadqiqotlarida esa ta'limning tinchlik, barqaror rivojlanish va madaniy xilma-xillikni hurmat qilishdagi roli alohida ta'kidlanadi. Global fuqarolik ta'limi konsepsiyasi asosida o'quvchilarda ochiq fikrlilik, bag'rikenglik va madaniyatlararo hamkorlik ko'nikmalarini rivojlantirish pedagoglarning maxsus tayyorgarligini talab qiladi.

Council of Europe tomonidan ishlab chiqilgan CEFR va uning yangi qo'shimcha jildida plurilingual va pluricultural kompetensiyalar til ta'limining asosiy yo'nalishlaridan biri sifatida belgilangan. Ushbu hujjatlarda til va madaniyat bir-biridan ajralmas hodisalar sifatida qaralib, o'quvchining barcha lingvistik va madaniy tajribalaridan foydalanish imkoniyatini yaratish zarurligi ko'rsatiladi.

Bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarida plurimadaniy kompetensiyani rivojlantirishning amaliy mexanizmlari quyidagi yo'nalishlarda amalga oshirilishi mumkin:

- **integrativ o'quv kurslarini tashkil etish** — til amaliyoti bilan bir qatorda madaniyatshunoslik, kommunikatsiya nazariyasi va madaniyatlararo pedagogika elementlarini o'quv dasturlariga kiritish;
- **autentik materiallardan foydalanish** — turli ingliz tilida so'zlashuvchi jamiyatlarning real hayoti, qadriyatlari va kommunikativ xususiyatlarini aks ettiruvchi manbalarni ta'lim jarayoniga jalb qilish;
- **loyiha va tadqiqot faoliyatini rivojlantirish** — talabalarni turli madaniyatlarni qiyosiy o'rganish, taqdimotlar tayyorlash va mustaqil izlanishga yo'naltirish;
- **xalqaro hamkorlik va virtual almashinuv dasturlaridan foydalanish** — xorijiy talabalar va o'qituvchilar bilan muloqot qilish orqali real madaniyatlararo tajriba yaratish;
- **refleksiv metodlardan foydalanish** — talabalarning shaxsiy madaniy qarashlari, stereotiplari va tajribalarini tahlil qilish imkoniyatini beruvchi pedagogik vaziyatlarni tashkil etish.

Shunday qilib, zamonaviy ilmiy qarashlar va xalqaro tajribalar tahlili shuni ko'rsatadiki, plurimadaniy kompetensiyani rivojlantirish bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarining kasbiy shakllanishida strategik ahamiyatga ega. Mazkur kompetensiya nafaqat samarali til o'qitishni, balki global ta'lim makonida madaniyatlararo hamkorlikni ta'minlay oladigan yangi avlod pedagoglarini tayyorlash imkonini beradi.

Bugungi globallashtirish va ta'limning xalqaro integratsiyalashuvi sharoitida bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarida plurimadaniy kompetensiyani rivojlantirish zamonaviy pedagogik jarayonning muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Xorijiy tilni o'qitish jarayoni endilikda faqat lingvistik bilimlarni shakllantirish bilan cheklanmay, balki turli madaniyat vakillari o'rtasida samarali

muloqot qila oladigan, madaniy xilma-xillikni qadrlaydigan va global muhitda faoliyat yurita oladigan pedagog shaxsini tayyorlashni talab qilmoqda.

Tadqiqotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, plurimadaniy kompetensiya ko'p komponentli va dinamik tuzilma bo'lib, u madaniy bilimlar, ijobiy munosabat, kommunikativ ko'nikmalar, empatiya, refleksiv fikrlash hamda madaniyatlararo vaziyatlarda moslashuvchan harakat qila olish qobiliyatlarini o'z ichiga oladi. Mazkur kompetensiyani shakllantirish jarayoni M. Byram, D. Deardorff, A. Fantini kabi olimlarning madaniyatlararo kompetensiya nazariyalari, shuningdek, Yevropa Kengashining CEFR hujjatlarida ilgari surilgan plurilingual va pluricultural yondashuvlar asosida tashkil etilishi maqsadga muvofiqdir.

Bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarini tayyorlashda kompetensiyaviy, kommunikativ-faoliyatli, shaxsga yo'naltirilgan va integrativ yondashuvlardan foydalanish plurimadaniy kompetensiyaning samarali rivojlanishini ta'minlaydi. Xususan, autentik madaniy materiallardan foydalanish, xalqaro loyihalar va virtual almashinuv dasturlarini tashkil etish, refleksiv topshiriqlar hamda madaniyatlararo muammoli vaziyatlarni tahlil qilish talabalarning madaniy sezgirligi va kasbiy tayyorgarligini oshirishga xizmat qiladi.

Shuningdek, UNESCO, OECD va Council of Europe kabi xalqaro tashkilotlarning tadqiqotlari zamonaviy pedagogning global kompetensiyalarga ega bo'lishi zarurligini ko'rsatadi. Chunki XXI asr o'qituvchisi nafaqat bilim beruvchi mutaxassis, balki turli madaniyatlar o'rtasida muloqotni ta'minlovchi, o'quvchilarda bag'rikenglik va ochiq fikrlilikni shakllantiruvchi pedagogik vositachi sifatida namoyon bo'lishi kerak.

Umuman olganda, bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarida plurimadaniy kompetensiyani rivojlantirish uzluksiz, tizimli va amaliy yo'naltirilgan jarayon sifatida qaralishi lozim. Oliy ta'lim tizimida mazkur kompetensiyani shakllantirishga qaratilgan maxsus metodik tizimni ishlab chiqish va ta'lim mazmuniga integratsiya qilish kelajak pedagoglarining professional salohiyatini oshirish, shuningdek, xalqaro ta'lim makonida raqobatbardosh mutaxassislarni tayyorlash uchun muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Byram, M. (1997). Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence. Multilingual Matters.

— Madaniyatlararo kommunikativ kompetensiya nazariyasining asosiy manbalaridan biri.

- Havola: [Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence — Michael Byram](#)
2. **Byram, M., Nichols, A., & Stevens, D. (Eds.). (2001). Developing Intercultural Competence in Practice. Multilingual Matters.**
Havola: <https://www.multilingual-matters.com/>
 3. **Deardorff, D. K. (2006). Identification and Assessment of Intercultural Competence as a Student Outcome of Internationalization. Journal of Studies in International Education, 10(3), 241–266.**
DOI: <https://doi.org/10.1177/1028315306287002>
 4. **Deardorff, D. K. (Ed.). (2009). The SAGE Handbook of Intercultural Competence. SAGE Publications.** Havola: <https://us.sagepub.com/>
 5. **Fantini, A. E. (2009). Assessing Intercultural Competence: Issues and Tools. In The SAGE Handbook of Intercultural Competence.**
Havola: <https://us.sagepub.com/>
 6. **Council of Europe. (2001). Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment (CEFR).**
Rasmiy manba: [Council of Europe CEFR Documents](#)
 7. **Council of Europe. (2020). Common European Framework of Reference for Languages: Companion Volume.**
Rasmiy manba: [Council of Europe CEFR Companion Volume 2020](#)
 8. **Council of Europe. (2018). Reference Framework of Competences for Democratic Culture.** Havola: <https://www.coe.int/en/web/reference-framework-of-competences-for-democratic-culture>
 9. **Bennett, M. J. (1993). Towards Ethnorelativism: A Developmental Model of Intercultural Sensitivity.**
Havola: <https://www.idrinstitute.org/>
 10. **Bennett, M. J. (2013). Basic Concepts of Intercultural Communication: Paradigms, Principles, and Practices. Intercultural Press.**
Havola: <https://www.interculturalpress.com/>
 11. **Kramsch, C. (1993). Context and Culture in Language Teaching. Oxford University Press.**
Havola: <https://global.oup.com/academic/>
 12. **Kramsch, C. (1998). Language and Culture. Oxford University Press.**
Havola: <https://global.oup.com/academic/>
 13. **UNESCO. (2015). Global Citizenship Education: Topics and Learning Objectives.**
Rasmiy manba: <https://unesdoc.unesco.org/>

14. **UNESCO. (2017). Education for Sustainable Development Goals: Learning Objectives.**
Rasmiy manba: <https://unesdoc.unesco.org/>
15. **OECD. (2018). Preparing Our Youth for an Inclusive and Sustainable World: OECD PISA Global Competence Framework.** Rasmiy manba: [OECD PISA 2018 Global Competence Framework](#)
16. **OECD. (2020). PISA 2018 Results Volume VI: Are Students Ready to Thrive in an Interconnected World?** Rasmiy manba: [OECD Global Competence](#)
17. **Fantini, A. E., & Tirmizi, A. (2006). Exploring and Assessing Intercultural Competence. World Learning Publications.**
Havola: <https://digitalcollections.sit.edu/>
18. **Spitzberg, B. H., & Changnon, G. (2009). Conceptualizing Intercultural Competence. In The SAGE Handbook of Intercultural Competence.**
Havola: <https://us.sagepub.com/>
19. **Risager, K. (2006). Language and Culture: Global Flows and Local Complexity. Multilingual Matters.** Havola: <https://www.multilingual-matters.com/>
20. **Byram, M., & Zarate, G. (1997). The Sociocultural and Intercultural Dimension of Language Learning and Teaching. Council of Europe.**
Havola: <https://www.coe.int/en/web/language-policy>